

Развојни план оснивања геопарка Стара планина

Министарство
заштите животне средине

Аутор: Диана Тодоровић

„Мишљења и ставови изражени у овим публикацијама искључива су одговорност аутора и његових сарадника и не представљају нужно званичан став Министарства заштите животне средине.“

УВОД

У последњој деценији XX века, на Међународном геолошком конгресу у Кини, у области наука о Земљи појавио се један нов приступ у изучавању природе, који се пре свега ослања на геологију, а прожима се са многим елементима екологије и заштите животне средине. У најопштијем смислу ради се о природним диверзитетима, као што су биодиверзитет и геодиверзитет.

Концепт геопаркова се појављује први пут у јуну 2000. године, када се од стране четири територије: Haute Provence (Француска), Maestrazgo/Terruel (Шпанија), острво Lesvos (Грчка) и Vulkaneifel (Немачка) формира Европска мрежа Геопаркова/European geopark network, као одговор на потребу за очувањем и унапређењем вредности подручја од геолошког значаја у Земљиној историји. Предел и геолошке формације су главни сведоци еволуције наше планете и детерминанте нашег одрживог развоја у будућности. Од самог почетка, геопаркови су усвојили приступ „одоздо на горе“ односно приступ који укључује локалну заједницу како би се обезбедило да се геолошки значај неког подручја очува и промовише за потребе науке, образовања и културе, напоре са његовим коришћењем као одрживог економског ресурса, на пример кроз развој одговорног туризма. Уз подршку УНЕСКО Одсека за науку о земљи, а на основу Споразума о сарадњи између седамнаест чланова Европске мреже геопаркова и осам кинеских геопаркова, 2004. године формира се и УНЕСКО Глобална мрежа геопаркова/UNESCO Global Geoparks network која је у овом тренутку, са преко 140 глобалних геопаркова као својих чланова, стекла правни статус 2020. године.

Геопаркови промовишу природне, еколошке, археолошке, историјске и културне вредности одређеног простора. Геопаркови доприносе очувању значајних геолошких карактеристика које укључују: репрезентативне стене и in situ налазишта минерала и минералних ресурса, фосиле, природне формације и пределе, који пружају информације о различитим геонаучним дисциплинама попут: науке о земљи, економске геологије и рударства, инжењерске геологије, геоморфологије, глацијалне геологије, физичке географије, хидрологије, минералологије, палеонтологије, петрологије, седиментологије, науке о земљишту, спелеологије, стратиграфије, структурне геологије, вулканологије и др.

УНЕСКО Глобална мрежа геопаркова, заједно са друге две ознаке локалитета УНЕСКО-а, односно ознакама Резервата биосфере (Biosphere Reserves - MAB) и Листе светске баштине (World Heritage Sites), пружа потпуну слику о начину обележавања нашег заједничког наслеђа, уз истовремено очување културне, биолошке и геолошке разноврсности на светском нивоу, као и промовисање одрживог економског развоја. Док се Резерват биосфере фокусира на усклађено управљање биолошким и културним разноврсностима, а Листа светске баштине промовише очување природних и културних локалитета изузетне универзалне вредности, Глобална мрежа геопаркова пружа међународно признање локалитетима који промовишу важност и значај заштите геодиверзитета на Земљи кроз активно ангажовање локалних заједница.

У новембру 2015. године УНЕСКО Глобална мрежа геопаркова прописује смернице и упутство за добијање статуса УНЕСКО Глобална мрежа геопаркова. (UNESCO Global Geoparks – Celebrating Earth Heritage, Sustaining). Овим документом је прецизиран садржај Апликационог досијеа и састоји се од пет поглавља: (А) Идентификација подручја, (Б) Геолошко наслеђе, (Ц)

Геозаштита, (Д) Економска активност и детаљни пословни планови, (Е) Интерес и аргументи за приступање Мрежи.

Генерална конференција УНЕСКО-а 2018. године прописује Правила међународног програма за геонауку и геопаркове (Statutes of the International Geoscience and Geoparks Programme - IGGP) и Смернице о поступању за УНЕСКО Глобални геопаркови (Operational Guidelines for UNESCO Global Geoparks). Међународни програм за геонауку и геопаркове (International Geoscience and Geoparks Programme - IGGP) спроводи се кроз две активности: Међународни програм за геонауку - партнерску сарадњу са Међународном унијом геолошких наука (International Union of Geological Sciences - IUGS) и глобалне геопаркове УНЕСКО-а. Они координирају свој рад преко заједничког Секретаријата УНЕСКО-а и заједничких координационих састанака својих Бироа који се сазивају по потреби.

КРИТЕРИЈУМИ ЗА ЧЛАНСТВО У МРЕЖУ УНЕСКО ГЛОБАЛНИХ ГЕОПАРКОВА

Глобални геопарк УНЕСКО-а мора да садржи геолошке карактеристике од међународног значаја. Предмет је независне евалуације научних радника у одговарајућој дисциплини науке о Земљи. Глобални геопаркови УНЕСКО-а су живи, коришћени предели где су наука и локалне заједнице у контакту на обострано користан начин.

Едукација на свим нивоима је у срцу концепта глобалних геопаркова УНЕСКО-а. Од универзитетских истраживача па до група у локалним заједницама, глобални геопаркови УНЕСКО-а подстичу на упознавање са историјатом планете онако како је записан у стенама, пределима и текућим геолошким процесима. Глобални геопаркови УНЕСКО-а такође промовишу везе између геолошког наслеђа и свих других аспеката природног и културног наслеђа неког подручја, јасно показујући да је геодиверзитет темељ свих екосистема и основ човекове интеракције са пределом.

Глобални геопаркови УНЕСКО-а доприносе остваривању циљева УНЕСКО-а кроз популаризацију геологије и науке уопште путем ширег доприноса мандату УНЕСКО-а преко образовања, културе и комуникација.

Глобални геопаркови УНЕСКО-а су јединствена, обједињена географска подручја где се локалитетима и пределима од међународног геолошког значаја управља на основу холистичког концепта заштите, образовања и одрживог развоја. Међународни геолошки значај неког глобалног геопарка УНЕСКО-а одређују научни радници, као део „Тима за евалуацију глобалних геопаркова УНЕСКО-а“, који врши глобално упоредиву процену која се темељи на рецензираним објављеним истраживањима која су спроведена на геолошким локалитетима на том подручју. Глобални геопаркови УНЕСКО-а користе геолошко наслеђе, у спрези са свим осталим аспектима природног и културног наслеђа тог подручја, како би се унапредило познавање и поимање кључних проблема са којима се друштво суочава у контексту динамичности планете на којој сви ми живимо.

Да би геопарк постао члан УНЕСКО Глобални геопаркови мора да се јединственим и обједињеним географским подручјима са локалитетима и пределима од међународног геолошког значаја управља на основу холистичког концепта заштите, образовања, истраживања и одрживог развоја. Геопарк мора да има јасно дефинисане границе, да буде одговарајуће величине за вршење својих функција и да садржи геолошко наслеђе од међународног значаја у складу са независном потврдом научних радника.

Геопарк треба да користи то наслеђе, у спрези са свим осталим аспектима природног и културног наслеђа тог подручја, како би се унапредило познавање кључних проблема са којима се друштво суочава у контексту динамичности планете на којој сви ми живимо, укључујући али се не ограничавајући на ширење знања и поимања: геопроцеса, геохазарда, климатских промена, потребе за одрживим коришћењем природних ресурса Земље, еволуције живота и оснаживања аутохтоног, односно становништва.

Геопарк представља подручје чији орган управљања има правно признати статус у складу са националним законодавством. Орган управљања треба да је прописно опремљен за адекватно решавање питања целокупног подручја геопарка.

Ако се на подручју које испуњава критеријуме за успостављање геопарка, и има намеру да поднесе захтев за пријем у УНЕСКО Глобални геопаркови, преклапа са неким другим локалитетом под заштитом УНЕСКО-а, као што је локалитет светске баштине или резерват биосфере, захтев се мора јасно образложити и приложити доказ о томе на који начин ће статус глобалног геопарка УНЕСКО-а донети додатну корист тиме што ће бити и независно брендиран и у садејству са другим називима.

Геопарк треба да активно укључи локалне заједнице и аутохтоне народе као кључне заинтересоване стране у геопарку. У партнерству са локалним заједницама потребно је сачинити и реализовати план заједничког управљања који излази у сусрет друштвено-економским потребама локалног становништва, штити предео у којем живе и чува њихов културни идентитет. Препорука је да сви релевантни локални и регионални актери и органи буду заступљени у управљачкој структури геопарка Знања, праксе и системе управљања локалног и аутохтоног становништва треба уврстити, заједно са научним знањем, у процес планирања и управљања подручјем.

Геопарк који постане члан УНЕСКО Глобални геопаркови се подстичу да размењује своја искуства и савете са другим члановима УНЕСКО Глобалних геопаркова и да предузимају заједничке пројекте у склопу УНЕСКО Глобални геопаркови (GGN).

Геопарк који жели да постане члан УНЕСКО Глобалних геопаркова мора да поштује локалне и националне законе који се односе на заштиту геолошког наслеђа. Главни локалитети геолошког наслеђа у склопу УНЕСКО Глобалних геопаркова морају се законом заштитити пре подношења захтева. Истовремено, организацију УНЕСКО Глобални геопаркови треба користити као инструмент промовисања заштите геолошког наслеђа на локалном и националном нивоу. Орган управљања не сме непосредно учествовати у продаји геолошких предмета као што су фосили, минерали, полирано камење и декоративно камење које се обично може наћи у такозваним „продавницама камења“ у склопу УНЕСКО Глобалних геопаркова (без обзира на њихово порекло) и треба да активно дестимулише неодрживу трговину геолошким материјалима у целини. Тамо где је то јасно оправдано као одговорна делатност и као део најефикаснијег и одрживог процеса управљања локалитетом, може се дозволити одрживо сакупљање геолошких материјала у научно-образовне сврхе на природно обновљивим локалитетима у склопу УНЕСКО Глобалних геопаркова. Трговина геолошким материјалима која се темељи на једном таквом систему може се толерисати у изузетним околностима, под условом да се јасно и јавно образложи, оправда и прати као најбоља опција за глобални геопарк у односу на локално присутне околности. Такве околности одобраваће Савет УНЕСКО Глобални геопаркови у сваком појединачном случају.

Ови критеријуми се потврђују путем контролних листа за евалуацију и потврду статуса.

ИНСТИТУЦИОНАЛНА СТРУКТУРА И ФУНКЦИЈЕ УНЕСКО ГЛОБАЛНИХ ГЕОПАРКОВА

Савет глобалних геопаркова УНЕСКО-а је орган који доноси одлуке о новим захтевима за доделу статуса глобалног геопарка УНЕСКО-а и за потврђивање тог статуса и задужен је за саветовање генералног директора о стратегији, планирању и спровођењу делатности IGCP на плану глобалних геопаркова. Савет чини дванаест редовних чланова, са правом гласа, а то су појединци које именује генерални директор УНЕСКО-а на препоруку GGN и држава чланица. Уз то, генерални директор УНЕСКО-а, председник GGN, генерални секретар IUGS, генерални директор IUCN или њихови представници су по службеној дужности чланови Савета без права гласа. Редовни чланови који су именовани у Савет су истакнути експерти који су изабрани због свог доказаног искуства, научних или стручних квалификација у релевантним областима, узимајући у обзир правичну географску расподелу и родну равноправност. Редовни чланови наступају у личном својству а не као представници својих држава или било којих других придружених структура. Чланови Савета ће морати да се написмено сагласе да ће бити суздржани приликом гласања у случају сукоба интереса везано за нове захтеве за доделу статуса глобалног геопарка УНЕСКО-а или захтеве за потврду статуса.

Биро глобалних геопаркова УНЕСКО-а чиниће пет чланова: председавајући, заменик председавајућег и извештач Савета глобалних геопаркова УНЕСКО-а. Генерални директор УНЕСКО-а и председник Глобалне мреже геопаркова (GGN) или њихови представници су по службеној дужности чланови Бироа без права гласа. Његов главни задатак ће бити да припреми, заједно са Секретаријатом, неопходна документа за Извршни одбор УНЕСКО-а како би Одбор могао да да коначно одобрење за нове предлоге за доделу статуса глобалног геопарка УНЕСКО-а на основу одлука Савета. Биро глобалних геопаркова УНЕСКО-а ће одржавати заједничке координационе састанке са Бироом Међународног програма за геонауку (IGCP).

Тим за евалуацију глобалних геопаркова УНЕСКО-а, имајући у виду да је сваки кандидат и члан УНЕСКО Глобални геопарк предмет евалуације, има улогу да у поступку евалуације, како приликом првог подношења захтева тако и током потврђивања статуса, од стране независног тима који је састављен од аналитичара и евалуатора који спроведе мисију евалуације на терену. Међународни значај геолошког наслеђа сваког новог захтева за доделу статуса УНЕСКО Глобални геопаркови процењиваће аналитичари на основу конкретних и јавно доступних научних критеријума. IUGS (Међународна унија геолошких наука) има улогу да обезбеди да све изјаве о научној вредности и међународном значају геолошког наслеђа потенцијалног УНЕСКО Глобалног геопарка буду благовремено на располагању сваке године тако да евалуатори могу имати увида у њих пре евалуационе мисије на терену. Друге организације такође могу бити укључене, ако је потребно.

Секретаријат УНЕСКО-а ће, заједно са GGN, утврдити и водити списак евалуатора који ће на терену вршити евалуацију нових захтева потенцијалних глобалних геопаркова УНЕСКО-а. Евалуатори ће имати комплексно и доказано професионално искуство које је релевантно за развој глобалних геопаркова (геолошко наслеђе, очување, одрживи развој, развој и промоција туризма и питања везано за животну средину). Ови евалуатори ће спроводити и мисије за потврђивање статуса. Евалуатори глобалних геопаркова УНЕСКО-а морају следити строге

смернице које даје Савет везано за мисије поводом нових захтева и потврђивања статуса. Евалуатори поступају у личном својству а не као представници својих држава или било којих других придружених структура. Од GGN ће се тражити да се постара да евалуатори не буду у сукобу интереса везано за нове захтеве за доделу статуса глобалног геопарка УНЕСКО-а или захтеве за потврду статуса. Евалуатори неће тражити нити примати инструкције од влада или других органа и неће спроводити мисије у својој земљи. Ако неки Национални комитет за геопаркове жели да прати евалуациону мисију или мисију за потврђивање статуса, евалуатори ће бити ти који одлучују које ће предочене напомене и информације уврстити у своје завршне извештаје. Од њих се очекује да своје извештаје благовремено доставе УНЕСКО-у. Евалуатори неће имати статус „стручњака на задатку“ на основу Конвенције Уједињених нација о привилегијама и имунитетима из 1946. године.

Државе чланице треба да имају активну улогу у развоју својих глобалних геопаркова УНЕСКО-а. С обзиром на то, и само ако држава чланица то жели, препорука је да се формира **национални комитет за геопаркове**. Ови „национални комитети“ могу се другачије назвати, на пример, **Национални форум**, **Национална радна група** или **Радна група**. Ове комитете може формирати надлежни орган задужен за геопаркове у тој држави чланици. Комитети морају бити признати од стране Националне комисије за УНЕСКО те државе чланице или од стране релевантног државног органа задуженог за односе са УНЕСКО-м. Ови комитети такође треба да одржавају контакте, где је то могуће, са постојећим националним комитетима за IGCP.

Могући равномерни састав Националног комитета за геопаркове:

1. представник/представници Националне комисије за УНЕСКО односно релевантног државног органа задуженог за односе са УНЕСКО-м;
2. представник/представници националне геолошке организације или завода;
3. представник/представници националне организације за животну средину/заштићена подручја;
4. представник/представници националног органа за културно наслеђе;
5. представник/представници националне туристичке организације;
6. представник/представници националног комитета за IGCP;
7. представници глобалних геопаркова УНЕСКО-а, ако су присутни у тој држави чланици (уз евентуално ротирање у земљама које имају много глобалних геопаркова УНЕСКО-а); и
8. различити и допунски чланови могу нити укључени, ако се сматра потребним, у складу са конкретним националним контекстом.

Његов рад на националном нивоу може се састојати од следећег:

- координација националног доприноса делатности глобалних геопаркова УНЕСКО-а у оквиру IGGP;
- утврђивање геолошког наслеђа и јачање јавне свести о његовом значају;
- промовисање развоја нових глобалних геопаркова УНЕСКО-а, вршење процене и одобравање захтева за доделу статуса, потврђивање и продужење статуса;
- праћење евалуационе мисије или мисије за потврђивање статуса у тој држави чланици ако то желе;
- представљање Националној комисији за УНЕСКО те државе чланице или релевантном државном органу задуженом за односе са УНЕСКО-м свих захтева за доделу статуса глобалног геопарка УНЕСКО-а, који ће потом бити прослеђени УНЕСКО-у;

- старање о томе да се неко подручје ваљано искључи са списка глобалних геопаркова УНЕСКО-а у оквиру IGGP ако то подручје тако жели или ако не прође поступак потврде статуса;
- промовисање међународне сарадње између глобалних геопаркова УНЕСКО-а;
- пружање информација на националном нивоу о глобалним и регионалним мрежама глобалних геопаркова УНЕСКО-а;
- иницирање и подршка стратегијама и акцијама за одрживи развој унутар и између глобалних геопаркова УНЕСКО-а.

Ове Смернице о поступању за глобалне геопаркове УНЕСКО-а представљају најбољу праксу. Државе чланице имају право да, преко својих националних комитета за геопаркове, формулишу додатне, конкретније смернице на националном нивоу које одговарају одређеном националном контексту.

Секретаријат УНЕСКО-а ће одржавати непосредне контакте са националним комитетима за геопаркове и Националном комисијом за УНЕСКО државе чланице или релевантним државним органом задуженим за односе са УНЕСКО-м у свим фазама процеса евалуације и процеса потврђивања статуса потенцијалних и постојећих глобалних геопаркова УНЕСКО-а.

Све захтеве за доделу и потврђивање статуса мора пратити писмо подршке Националне комисије за УНЕСКО или релевантног државног органа задуженог за односе са УНЕСКО-м.

ШТА ЈЕ АПЛИКАЦИОНИ ДОСИЈЕ?

Смерницама и упутством за добијање статуса УНЕСКО Глобални геопаркови (*UNESCO Global Geoparks – Celebrating Earth Heritage, Sustaining*) из 2015. године ближе су објашњени и прецизирани детаљи који се односе на статус УНЕСКО Глобални геопаркови као што су:

- УНЕСКО Глобални геопаркови не представља законски назив, иако дефинисане локације геолошког наслеђа у оквиру УНЕСКО Глобалне мреже геопаркова морају бити заштићене у оквиру одговарајућих закона на аутохтоном, локалном, регионалном или националном нивоу, по потреби. Статус УНЕСКО Глобални геопарк не означава увођење ограничења било које привредне делатности унутар УНЕСКО Глобални геопаркови тамо где је таква активност у складу са домаћим, локалним, регионалном и/или националним законодавством.
- Ознака УНЕСКО Глобални геопаркови се додељује за период од четири године, а након тога се поново темељно испитује функционисање и квалитет сваког геопарка УНЕСКО-а на свету током процеса поновне евалуације.
- УНЕСКО Глобални геопаркови мора да прикаже геолошко наслеђе од међународног значаја, сврха УНЕСКО Глобалних геопаркова јесте да се истраже, развију и промовишу везе између тог геолошког наслеђа и свих других аспеката природног, културног и нематеријалног наслеђа на одређеном подручју. Овде је реч о поновном повезивању људског друштва на свим нивоима са планетом коју сви сматрамо својим домом, са намером да свечано обележимо историју наше планете дугу 4,6 милијарди година која је обликовала сваки аспект.
- УНЕСКО Глобални геопаркови јачају локалне заједнице и даје им прилику да развијају кохезивна партнерства са заједничким циљем промовисања значајних геолошких процеса у једној области, као и карактеристика, временских периода, историјских тема везаних за геологију, или изузетних геолошких локалитета, и укључује све релевантне локалне и регионалне актере и представнике власти у одређеној области (на пример, власнике земљишта, групе грађана у локалној заједници, туристичке раднике, локалне становнике и староседеоце, као и локалне организације).

Овим документом је прецизиран садржај Апликационог досијеа и састоји се од пет поглавља:

- (А) Идентификација подручја,
- (Б) Геолошко наслеђе,
- (Ц) Геозаштита,
- (Д) Економска активност и детаљни пословни планови,
- (Е) Интерес и аргументи за приступање Мрежи.

Поглавље **Идентификација подручја (А)** обухвата основне информативне податке о потенцијалном геопарку: 1) име предложеног геопарка и заштитни знак, 2) географски положај (географска карта са координатама), 3) површина подручја са физичким и друштвеним

карактеристикама, 4) управљачка структура (опис, функција и организациона шема/органиграм), 5) особа за контакт и њена позиција.

Поглавље **Геолошко наслеђе (Б)** састоји се од четири елемента: 1) приказ геолошке грађе предложеног геопарка, 2) регистар и опис геолошких објеката, 3) евалуација значаја и вредности геолошких објеката на међународном, националном, регионалном и локалном нивоу, 4) регистар и опис других природних и културних знаменитости, однос са геолошким објектима и њихова интеграција у предложени геопарк.

У поглављу **Геозаштита (Ц)** даје се приказ постојећих и потенцијалних фактора ризика, тренутни статус и мере заштите геолошких објеката као и начин управљања свим геолошким и негеолошким објектима.

Поглавље **Економска активност и детаљни пословни планови (Д)** садржи податке о тренутној економској ситуацији, постојећим и планираним активностима (геоедукација, геотуризам, инфраструктурни објекти), анализу геотуристичког потенцијала и политику одрживог развоја са практичним примерима у домену геотуризма, економије, геоедукације и заштите геонаслеђа.

У оквиру поглавља **Интерес и аргументи за приступање Мрежи геопаркова (Е)** наводе се разлози због којих се одређено подручје номинује.

Пратећи документи Апликационог досијеа чине 5 прилога и то су:

- Прилог 1: Документ о самоевалуацији;
- Прилог 2: Додатни и посебан примерак секције Б „Геолошко наслеђе“ који представља кратак приказ геолошке грађе подручја а намењен је ревидентима из *IUGS*;
- Прилог 3: Писма подршке и споразума о сарадњи на успостављању геопарка између локалних самоуправа и других органа, научно-стручних организација као и националне комисије или организације надлежне за сарадњу са *УНЕСКО*;
- Прилог 4: Геолошка и топографска карта предложене локације геопарка (ако је могуће у размери 1:50.000) са јасно обележеним границама предложеног геопарка, заштићених зона са различитим режимима заштите, инфраструктуром, приказом локација са евидентираним објектима геонаслеђа и другим значајним природним и културно-историјским објектима наслеђа;
- Прилог 5: Скраћени геолошки и географски преглед (до 1.500 карактера) на прописаним картографским прилозима.

Прилог 1 - Документ о самоевалуацији (доступан на сајту www.unesco.org), или документ о самооцењивању, представљен је у формату *Excel* табеле, у коме се поред Административног дела (идентитет подносиоца, потпис, преглед) налазе и поглавља:

- I Геологија и предео (*I Geology and landscape*),
- II Структура управљања (*II Management structure*),
- III Информације и еколошка едукација (*III Information and environmental education*),
- IV Геотуризам (*IV Geotourism*), и
- V Одржива регионална економија (*V Sustainable regional economy*).

Сваки од ових поглавља је подељен на више поглавља која садрже одређена питања на које треба одговорити и која носе одређени број бодова који се приказују у коначном збиру.

Прилог 2 - представља додатни и посебан примерак поглавља Б „Геолошко наслеђе“ из Апликационог досијеа, коме претходи геолошки сажетак од највише 150 речи. Овај прилог користе само геолошки оцењивачи из Међународне уније геолошких наука – *IUGS* за и то у оквиру кабинетског оцењивања („*desktop evaluators*“), у циљу да ли обрађивано подручје испуњава критеријуме да постане Светски геопарк УНЕСКО-а, као и да ли треба или не спровести теренско испитивање.

Прилог 3: Писма подршке представљају доказ и подршку релевантних локалних и регионалних власти (нпр. Споразум о територијалној сарадњи у циљу формирања геопарка и његовог номиновања за чланство у Европској и Светској мрежи геопаркова), националних организација надлежних за послове геологије и заштите природе, научно-стручних организација (факултети, институти, заводи,...) и писмо подршке Националне комисије за сарадњу са УНЕСКО или органа власти задуженог за односе са УНЕСКО-м.

Прилог 4: Мапа предложене локације геопарка, већих размера која показује јасно дефинисану границу предложеног геопарка и обележава све геолошке локације, музеје, градове и села, као и друге објекте културног и природног наслеђа и туристичке објекте, укључујући и пунктове за посетиоце у информативним центрима, затим смештајне капацитете за посетиоце, објекте за рекреацију и јавни превоз. Пожељна је размера 1: 50.000, а у случају да у нема карата у овој размери онда је довољна карта у најближем великом формату.

Прилог 5: Новост у Смерницама за приступање Светској (*GGN*) и Европској мрежи геопаркова (*EGN*) из 2015. године, је и прописано достављање сажетка на једној страници који приказује геолошки и географски преглед, са детаљном картом локације (примери су доступни на сајту www.unesco.org).

Пријаве, односно Апликациони досије:

- мора бити написан на енглеском или француском језику,
- подносе се електронским путем, преко Националне комисије за сарадњу са УНЕСКО-м или државног органа надлежног за односе са УНЕСКО-м,
- искључиво електронском поштом (до 5 *MB*) или путем мрежних веза (до 50 *MB*) и
- прихватају се само на годишњем нивоу, у периоду од 1. октобра до 30. новембра.

Такође, УНЕСКО Глобална мрежа геопаркова:

- пружа човечанству информације о одрживом коришћењу и потребама за природним ресурсима, било да су у питању ресурси добијени у рудницима, каменоломима, или на други начин из окружења, у исто време промовишући поштовање животне средине и интегритета предела,
- унапређује свест о геолошким хазардима, укључујући вулкане, земљотресе и цунамије, а исто тако помажу у припреми стратегија за ублажавање последица природних катастрофа међу локалним заједницама кроз едукативне активности намењене локалном становништву о извору геолошких хазарда и начинима да се смањи њихов утицај, укључујући и стратегије реаговања у случају катастрофа,
- подиже свест о потенцијалном утицају климатских промена на регион, као и пружању знања и вештина локалној заједници која могу помоћи у ублажавању и прилагођавању потенцијалним последицама климатских промена,

- развија образовне активности за све узрасте и управљају њима на такав начин да помажу ширење свести о нашем геолошком наслеђу и његовој повезаности са другим аспектима наше природне, културне и нематеријалне баштине,
- подстиче сарадњу са академским институцијама, кроз укључивање у активна научна истраживања у оквиру геолошких наука и других области по потреби, у циљу унапређења наших знања о Земљи и процесима који се одвијају на нашој планети,
- представља платформу за развој, неговање и промоцију локалне народне радиности и занатских производа кроз развој женских задруга и остваривања додатних прихода у својој области рада и под условима који им највише одговарају,
- подстиче израду плана за одрживи развој становништва које живи на том простору, који може бити у облику одрживог туризма, на пример, путем развоја пешачких или бициклических стаза, обуке локалних становника да постану водичи, подстицањем оних који пружају услуге туризма и смештаја да прате најбоље међународне праксе у погледу одрживости животне средине, али то може бити и једноставно повезивање са локалним становништвом уз поштовање њиховог традиционалног начина живота на начин који их оснажује и поштује њихова људска права и достојанство,
- активно укључује локалне становнике и староседеоце на одређеном простору, настојећи да очува и поштује њихову културу и предвиђа да локална и домаћа знања, праксе и системи управљања, упоредо са научним радом, буду укључени у систем планирања и управљања таквом облашћу,
- на простору УНЕСКО Глобалног геопарка забрањена је продаја геолошких артефаката, као што су фосили, минерали, стене и украсно камење и не односи се на материјале за нормалну употребу у индустрији и домаћинствима који се добијају из каменолома и/или рудника, а који су третирани у складу са прописима и законима на националном и/или међународном нивоу.

ПОСТУПАК ПОДНОШЕЊА ЗАХТЕВА

Потенцијални глобални геопарк може поднети захтев УНЕСКО-у за доделу статуса у складу са строгим процедуром, чије се појединости и рокови налазе на веб сајту УНЕСКО-а.

Пре било каквог званичног захтева, сваки потенцијални глобални геопарк УНЕСКО-а треба да поднесе изјаву о заинтересованости преко званичног канала који је одредила Национална комисија за УНЕСКО или државни орган задужен за односе са УНЕСКО-м, укључујући, према потреби, Национални комитет за геопаркове.

Свеобухватну и пажљиво састављену пријавну документацију (укључујући пратећи материјал који показује да подручје већ функционише као *de facto* глобални геопарк најмање годину дана) потребно је доставити преко званичног канала који је одредила Национална комисија за УНЕСКО или државни орган задужен за односе са УНЕСКО-м, укључујући, према потреби, Национални комитет за геопаркове. Ово треба да буде пропраћено изричитим одобрењем релевантног локалног или регионалног органа власти и писмом подршке Националне комисије за УНЕСКО или државног органа задуженог за односе са УНЕСКО-м. Секретаријат УНЕСКО-а уводи главну националну тачку контакта у целокупну комуникацију са потенцијалним глобалним геопарком, укључујући закључке евалуационе мисије на терену, одлуке Савета и одобрење Извршног одбора УНЕСКО-а.

Секретаријат УНЕСКО-а ће проверити да ли је сваки нови захтев потпун. Ако је непотпун или неправилно састављен, Секретаријат УНЕСКО-а ће затражити да се захтев преради. Када захтев буде сматран потпуним, Секретаријат УНЕСКО-а ће IUGS послати геолошки део документације сваког новог захтева ради давања аналитичке процене.

У исто време, Биро за глобалне геопаркове ће задужити највише два евалуатора да спроведу мисију на терену. Трошкове пута и смештаја евалуатора мора да покрије орган управљања подручја које је предмет захтева. Додатни учесници ових мисија, укључујући представнике националних комитета за геопаркове, могу учествовати као посматрачи који немају никакву улогу у састављању извештаја о мисији. По завршетку евалуационе мисије на терену, евалуатори морају да припреме извештај и предају га Секретаријату УНЕСКО-а, који ће потом извештај ставити на располагање Савету на разматрање. Извештај мора да буде састављен у складу са обрасцем који је припремио Савет. Документа која се односе на захтев за доделу статуса глобалног геопарка УНЕСКО-а, укључујући извештај о аналитичкој процени и извештај евалуатора, биће јавно доступна на веб сајту УНЕСКО-а.

Као предмет евалуације за доделу статуса глобалног геопарка УНЕСКО-а узимаће се искључиво захтеви које подносе државе чланице УНЕСКО-а. Будући да статус додељује међувладина организација, захтеви за доделу и потврду статуса глобалног геопарка УНЕСКО-а биће предмет низа провера које државама чланицама омогућавају да врше своју надзорну функцију:

- 1) На националном нивоу сваки захтев потенцијалног глобалног геопарка УНЕСКО-а мора се размотрити и доставити Секретаријату УНЕСКО-а преко званичног канала који је одредила Национална комисија за УНЕСКО или државни орган задужен за односе са УНЕСКО-м, укључујући, према потреби, Национални комитет за геопаркове.

2) По пријему потпуних захтева, Секретаријат УНЕСКО-а ће припремити сажети документ који описује све примљене захтеве за доделу статуса потенцијалним глобалним геопарковима УНЕСКО-а (једна страна сажетка по једном захтеву укључујући детаљну мапу) и учиниће га доступним онлајн на два радна језика како би га државе чланице размотриле током тромесечног периода мировања.

3) На отвореном годишњем састанку Међународног програма за геонауку (IGCP) Секретаријат УНЕСКО-а ће укратко јавно представити захтеве који су примљени од потенцијалних глобалних геопаркова УНЕСКО-а.

4) Ако буде примљена писана примедба неке државе чланице везано за предложени глобални геопарк током периода или догађаја из тачака 2) и 3) претходног текста, тај предлог се неће предати на научну евалуацију а на дотичним државама чланицама је да реше то питање.

Савет УНЕСКО Глобални геопаркови ће размотрити сваки захтев, аналитичку процену геолошког наслеђа и извештај о теренској евалуацији на основу критеријума објашњених на веб сајту. Савет може дати препоруку да се захтев прихвати, одбаца или одложи на највише две године како би се омогућило да се унапреди квалитет захтева. У случају одлагања, нема потребе да се понавља теренска евалуација током овог периода.

По доношењу позитивне оцене захтева од стране тимова за евалуацију и одлуке Савета, Биро ће дати препоруку генералном секретару да уврсти тачку у дневни ред Извршног одбора УНЕСКО-а. Тачка ће садржати предлог да Извршни одбор одобри предлоге о којима је Савет донео одлуку. Појединости предлога биће садржани у информативном документу намењеном Извршном одбору.

Секретаријат УНЕСКО-а обавештава подносиоца захтева и надлежни национални орган о одлуци Извршног одбора.

Након доделе статуса УНЕСКО Глобални геопарк, од органа управљања свих нових УНЕСКО Глобалних геопаркова ће бити за свих законских или финансијских одговорности у погледу територије глобалног геопарка УНЕСКО Глобални геопарк или повезаних активности које се одвијају на тој територији.

Како би се обезбедио континуирано висок квалитет УНЕСКО Глобалних геопаркова у оквиру IGGP, укључујући квалитет управљања сваким УНЕСКО Глобалним геопарком, статус сваког глобалног геопарка УНЕСКО-а подлеже темељном потврђивању на сваке четири године на следећи начин:

1) Годину дана пре потврђивања статуса, Секретаријату УНЕСКО-а се доставља сажетак на једној страници о глобалном геопарку УНЕСКО-а који је предмет потврђивања, који се проверава и прослеђује Савету.

2) Орган управљања глобалног геопарка УНЕСКО-а који је предмет потврђивања саставља извештај о напретку и доставља га три месеца пре теренске инспекције Секретаријату УНЕСКО-а преко званичног канала који је одредила Национална комисија за УНЕСКО или државни орган задужен за односе са УНЕСКО-м, укључујући, према потреби, националне комитете за геопаркове. Потребно је да извештаји садрже коментаре о радњама које су предузете како би се уважиле препоруке које су дате након претходног поступка потврђивања; они су дужни да поштују форму обрасца који је припремио Савет.

3) Биро за глобалне геопаркове УНЕСКО-а ће послати највише два евалуатора у мисију потврђивања квалитета глобалног геопарка УНЕСКО-а. Све трошкове везане за ову мисију платиће глобални геопарк УНЕСКО-а који је предмет потврђивања статуса.

4) Додатни учесници мисија потврђивања статуса, укључујући представнике националних комитета за геопаркове, могу учествовати као посматрачи који немају никакву улогу у састављању извештаја о мисији. Посматрачи ће бити дужни да финансирају своје учешће у мисији потврђивања статуса.

5) Извештај са ове мисије доставља се Секретаријату УНЕСКО-а ради прослеђивања Савету, који ће га размотрити на свом годишњем састанку.

6) Ако на основу овог извештаја Савет сматра да глобални геопарк УНЕСКО-а и даље испуњава критеријуме из смерница, а нарочито да су квалитет и управљање тим подручјем унапређени или барем и даље задовољавајући од тренутка доделе статуса или последње потврде статуса, Савет може донети одлуку да то подручје остане глобални геопарк УНЕСКО-а током још једног четворогодишњег периода (такозвани „зелени картон“).

7) Ако на основу овог извештаја Савет сматра да глобални геопарк УНЕСКО-а више не испуњава критеријуме, може донети одлуку да обавести орган управљања глобалног геопарка УНЕСКО-а да предузме одговарајуће мере у року од две године како би се обезбедило испуњење критеријума и њихово поштовање. У таквим случајевима статус подручја као глобалног геопарка УНЕСКО-а биће обновљен само на период од две године након чега се саставља нови извештај о потврђивању статуса и организоваће се нова мисија на терену уз исте услове који су поменути у тачкама 2), 3) и 4) претходног текста (такозвани „жути картон“).

8) Ако глобални геопарк УНЕСКО-а не испуни критеријуме у року од две године након добијања „жутог картона“, Савет ће донети одлуку, ако је потребно, да дотично подручје губи статус глобалног геопарка УНЕСКО-а као и сва припадајућа права (такозвани „црвени картон“).

9) Савет може укинути статус у било ком тренутку било ком глобалном геопарку УНЕСКО-а ако тај глобални геопарк УНЕСКО-а није у стању да, из било којег разлога, прође поступак потврђивања статуса у складу са правилима која су наведена у овом документу или ако глобални геопарк УНЕСКО-а јасно крши критеријуме за глобалне геопаркове УНЕСКО-а.

10) Ако постојећи глобални геопарк УНЕСКО-а жели да промени своју величину, под условом да та промена представља мање од 10% постојећег подручја, тада се Савет може обавестити о тој промени путем писма упућеног Секретаријату УНЕСКО-а преко званичног канала који је одредила Национална комисија за УНЕСКО или државни орган задужен за односе са УНЕСКО-м, укључујући, према потреби, Национални комитет за геопаркове, у којем се износе разлози за промену и наводи на који начин ново подручје и даље испуњава критеријуме за глобални геопарк УНЕСКО-а. Савет може одобрити или одбити промену.

11) Ако постојећи глобални геопарк УНЕСКО-а жели да промени своју величину, а предложена промена представља више од 10% постојећег подручја, мора се поднети нови захтев у складу са напред наведеном процедуром. Исто важи и када нове међународне границе пресецају неки глобални геопарк УНЕСКО-а. На такве захтеве се не односи ограничење везано за број „активних“ захтева по држави чланици у датом тренутку.

12) Сва продужења статуса су предмет спровођења провера на међудржавном нивоу.

13) На одлуке Савета не може се уложити жалба.

Ако нека држава чланица жели да повуче статус неком глобалном геопарку УНЕСКО-а, она о томе обавештава Секретаријат УНЕСКО-а који ће ту намеру проследити Савету. Након што Секретаријат достави обавештење о пријему намере, тај глобални геопарк УНЕСКО-а ће престати да ужива припадајућа права и биће ослобођен припадајућих обавеза.

ПРИМЕР ДОБРЕ ПРАКСЕ - ГЕОПАРК ЂЕРДАП И ЧЛАНСТВО У УНЕСКО ГЛОБАЛНИМ ГЕОПАРКОВИМА

Министарство надлежно за послове заштите природе је током 2013. године покренуло иницијативу за успостављање геопаркова на територији Републике Србије, имајући у виду чињеницу да територију Србије карактерише комплексна геолошка грађа, на месту спајања крупних геотектонских целина, Динариди, Вардарска зона, Српско-македонска маса, Карпато-балканиди и Панонски басен, са бројним и веома разноврсним објектима геолошког наслеђа, као што су фосили, минерали, профили/стубови, руде, коре распадања, структуре, морфолошки и геоморфолошки облици, пећине, минералне воде, гејзири итд.

Решењем министра надлежног за послове заштите природе образована је **Радна група за успостављање геопаркова у Републици Србији**, 2014. године, и **Радни тим за успостављање геопарка Ђердап** који има за циљ израду Апликационог досијеа за добијање статуса УНЕСКО Глобални геопаркови.

Радни тим за успостављање геопарка Ђердап је у свом раду успоставио сарадњу са представницима 4 локалне самоуправе које су обухваћене перспективним простором, дефинисао границе геопарка са којима су сагласили представници, определио одговарајућу управљачку структуру (НП Ђердап), успоставио сарадњу са локалним становништвом и представницима произвођача локалних производа и дефинисао прелиминарне научне, едукативне и туристичке програме. У другој фази приступило се евалуацији потенцијалних елемената природног и културног наслеђа, посебно објеката геонаслеђа, као и процени затеченог стања, фактора ризика и степена угрожености. На основу добијених резултата, спроведена је категоризација (међународни, национални, регионални и локални ниво) и издвојени репрезентативни објекти са предлозима за примену одговарајућих заштитних метода и мера. У периоду 2016-2017., за туристе је уређено 20 првоизабраних објеката геонаслеђа као и простор око самих објеката (прилази и приступне стазе, припрема и постављање информативних табли). Комплетирани Апликациони досије је у складу са прописаном процедуром, преко Националне комисије за сарадњу са УНЕСКО достављен Секретаријату УНЕСКО Глобалних геопаркова. Након кабинетске провере поглавља Геолошко наслеђе (Б) и теренске евалуације од стране делегираних евалуатора УНЕСКО (из Шпаније и Немачке), Савет УНЕСКО Глобална мрежа геопаркова је на састанку одржаног у Ломбоку (Индонезија), од 30. августа до 2. септембра 2019. године, донео одлуку о прихватању номинације геопарка Ђердап коју је проследио Извршном савету УНЕСКО-а.

Почетком јула 2020. године на седници Извршног савета Унеска потврђена је одлука о проглашењу 15 нових Унескових глобалних геопаркова, међу којима је и геопарк Ђердап. Потврђивање проглашења геопарка Ђердап и упис на листу УНЕСКО Глобалних геопаркова, као првог геопарка на територији Републике Србије, представља снажну подршку свим даљим активностима на заштити, очувању и промоцији разноврсног природног (геодиверзитета и биодиверзитета) и културног наслеђа овог подручја. Значај пријема овог подручја у УНЕСКО Глобалне геопаркове је разноврстан: подићи ће свест локалног становништва о заштити природе и ојачати њихов идентитет, омогућити развој овог подручја различитим

геотуристичким активностима, подстаћи одрживи развој подручја геопарка, пружиће прилику за размену идеја, стратегија и искустава у вези са промоцијом, заштитом и очувањем природе и природних ресурса с другим геопарковима. Подручје геопарка Ђердапа ће на најбољи начин искористити прилику да постане јединствена природна лабораторија - „отворену књигу геолошке еволуције Земљине коре на Дунаву“, односно музеј на отвореном у коме ће се на узбудљив и привлачан начин посетиоцима представити геолошка, еколошка и цивилизациона историја овог дела југоисточне Европе, јер концепт даљег развоја геопарка Ђердап посетиоцима нуди широк спектар могућности: да виде, ходају, додирну, опазе и уживају у једном од геолошки, историјски и културно најбогатијих региона у Србија.

Геопарк Ђердап је успостављен на основу Споразума о сарадњи између Министарства заштите животне средине, Завода за заштиту природе Србије, ЈП Национални парк Ђердап и општина Голубац, Мајданпек, Кладово и Неготин којим је предвиђено да ЈП НП Ђердап буде носилац активности геопарка. Простор геопарка Ђердап се налази у североисточној Србији; где река Дунав уједно представља природну и административну границу између Републике Србије и Румуније, обухвата површину од 1.330 km² и обухвата заштићена подручја од националног значаја: Национални парк „Ђердап“ (управљач ЈП НП Ђердап), Споменици природе „Прерасти у кањону Вратне“ (управљач ЈП Србијашуме), „Прераст Шупља стена“ (управљач ТО општине Мајданпек), „Тунелска пећина Прераст у кањону Замне“ (управљач ТО општине Неготин) и „Бледерија“ (управљач ТО општине Кладово), као и заштићена подручја од локалног значаја: Споменици природе „Рајкова пећина“, „Бигрена акумулација код манастира Тумане“ и „Бигрена акумулација Бели Изворац“.

Најупечатљивији природни феномен у геопарку је Ђердапска клисура са дужином од преко 100 km, најдужа клисура у Европи која се састоји од четири мање клисуре и три котлине: Голубачка клисура, Љупковска котлина, клисура Госпођин Вир, Доњомилановачка котлина, Казанска клисура, Оршавска котлина и Сипска клисура. На овом простору Дунав је својом снагом и ауторитетом дубоко исклесао снажне камене планине Јужних Карпата, где је откривајући изузетне лепоте геонаслеђа оставио иза себе „књигу геолошке еволуције Земљине коре на Дунаву од протерозоица до последњег леденог доба“ и представљају референтне локалитете за српску геолошку заједницу и историјски важну локацију за развој палеонтологије, седиментологије, хидрогеологије и геоморфологије.

Ово подручје је богато културно-историјским наслеђем које обухвата праисторијске локалитете из времена мезолита (Лепенски Вир, око 6250 - 5500 година пне), енеолита (најстарији рудник у Европи - Рудна Глава код Мајданпека, око 5000 година пне), римске остатке (Трајанова табла), средњовековне тврђаве (тврђава Голубачки град, Фетислам, Дијана,..), старе традиционалне куће, цркве и манастир. Села данас насељавају Срби и Власи, две групе различитих култура и начина живота, које су кроз векове створиле неке мешовите традиције.

Препоруке УНЕСКО Глобалних геопаркова

У складу са наведеним смерницама и упутством из 2015. године, у новембру 2016. године комплетирани Апликациони досије са пратећом документацијом (Анекс 1-5) је, преко Националне комисије за сарадњу са УНЕСКО-м, достављен електронском поштом Секретаријату *UNESCO Global Geoparks*. Након кабинетске провере поглавља Геолошко наслеђе (Б) у периоду од 01.-04.08.2017. године, у поступку процене захтева за упис геопарка Ђердапа на листу *UNESCO Global Geoparks* обављена је теренска евалуација коју су спровели Тимо Kluttig (из геопарка *Natur-und Geopark TERRA.vita* – Немачка) и Ferran Climent (из геопарка *Central Catalunya Geopark* – Шпанија), делегирани из *UNESCO Global Geoparks*. Завршетак евалуационе посете је обележио преглед Апликације и Документа о самоевалуацији (Анекс 1 из Апликационог досијеа) у складу са УНЕСКО Глобал Геопарк - Водич за мисију евалуатора УНЕСКО Глобал геопарк (јун 2017. године). Након детаљне контроле и верификације садржаја формулара самоевалуације као и дискусије о свакој наведеној тачки установљено је да је Радни тим за успостављање геопарка Ђердап био доста критичан по питању самооцењивања, јер је после дискусије и прегледа комплетне документације добио око 80 бодова више (у индексу од презентованих 735,5 поена сада је то 817,25 поена).

На основу извештаја о обављеној евалуационој посети, у априлу 2018. године, Извршни одбор УНЕСКО је подржао одлуку Савета *UNESCO Global Geoparks* да се одложи упис геопарка Ђердап у *UNESCO Global Geoparks*, на период од максимално две године, до отклањања достављених примедби. Наведене примедбе су се односиле на отварање „Угла за геопаркове“ у барем једном од центара за посетиоце, да се прошире релевантни садржаји на веб сајту, да се постави сигнализација на главним улазним местима, да се организује периодичност редовних састанака техничког и стручног савета најмање једном годишње како би се расправљало и одобрио годишњи акциони план и буџет, да се развије јасна партнерска стратегија са партнерима како би се укључила јасна методологија критеријума који су потребни да постану партнери и формални споразум са геопарком, да се повећа еколошка вредност подручја изван Националног парка јер неки од њих вероватно заслужују вишу заштиту, да се додају геолошке информације о подручју или основне геолошке или геоморфолошке карактеристике, да се потраже начини за повезивање свих појединачних локација (геолошких и културних), да се обележени објекти геонаслеђа поред прометних саобраћајница изузму из научне сврхе и не интегришу на било који туристички пут - осим ако постоји нека врста техничког решења, укључујући паркинг и платформе, јер они су веома опасни, да садржаји будућих информативних панела и брошура треба да буду тестирани од стране негеолога како би се обезбедило да дате информације нису само научно тачне, већ и лако разумљиве од стране свих посетилаца, да се потраже везе између питања културе, околине и геолошког наслеђа као и да се повећа реализација докторских и магистарских радова на простору геопарка.

Средином августа 2019. године, преко Националне комисије за сарадњу са УНЕСКО-м, Секретаријату *UNESCO Global Geoparks* достављен је електронском поштом одговор на примедбе из априла 2018. године.

Савет УНЕСКО Глобална мрежа геопаркова је на састанку одржаном у Ломбоку (Индонезија), од 30. августа до 2. септембра 2019. године, донео одлуку о прихватању номинације геопарка Ђердап коју је проследио Извршном савету УНЕСКО-а.

Почетком јула 2020. године на седници Извршног савета УНЕСКО-а потврђена је одлука о упису 15 нових геопаркова на листу *UNESCO Global Geoparks*, међу којима је и геопарк Ђердап.

Потврђивање проглашења геопарка Ђердап и упис на листу УНЕСКО Глобал Геопарк, као првог геопарка на територији Републике Србије, представља снажну подршку свим даљим активностима на заштити, очувању и промоцији разноврсног природног (геодиверзитета и биодиверзитета) и културног наслеђа овог подручја. Значај пријема овог подручја у УНЕСКО Глобал Геопарк је разноврстан: подићи ће свест локалног становништва о заштити природе и ојачати њихов идентитет, омогућити развој овог подручја различитим геотуристичким активностима, подстаћи одрживи развој подручја геопарка, пружиће прилику за размену идеја, стратегија и искустава у вези са промоцијом, заштитом и очувањем природе и природних ресурса с другим геопарковима. Концепт даљег развоја геопарка Ђердап посетиоцима нуди широк спектар могућности: да виде, ходају, додирну, опазе и уживају у једном од геолошки, историјски и културно најбогатијих региона у Србија.

Извршни савет УНЕСКО-а је једногласно усвојио и потврдио је одлуку Савета УНЕСКО Глобални геопаркови о прихватању номинације и упису геопарка Ђердап на листу УНЕСКО Глобалних геопаркова са позитивним препорукама Савета, у којима је наведено:

– У складу са мишљењем свих чланова Савета УНЕСКО Глобалне мреже геопаркова (у даљем тексту UGGpC) не постоји сукоб интереса.

– Након поновног увида у имплементациони извештај за „Ђердап“ (Србија) и препоруке UGGpC из 2017. године (како је наведено у даљем тексту), UGGpC је донео одлуку да „Ђердап“ испуњава критеријуме (1), (3) и (7) (Оперативне смернице за УНЕСКО Глобалне геопаркове, Одељак 3) и стога предлаже да Извршни одбор прихвати номинацију „Ђердапа“ за приступање УНЕСКО Глобалној мрежи геопаркова и то за период од 4 године, уз испуњавање следећих препорука:

- 1) Повезивање геолошког и других врста наслеђа на овој територији (нпр. Природно, биотичко, културно и нематеријално наслеђе), кроз интерпретацију, едукацију и водичке туре. Обука локалних водича, туристичких оператера и локалног становништва, и сл. о повезаности геологије и екологије како би могли да пренесу посетиоцима ова своја стручна знања.
- 2) Израда Стратегије партнерства која садржи јасну методологију и критеријуме о томе како се постаје партнер геопарка „Ђердап“, те наводи релевантне уговоре са овим геопарком. Ово се односи, али није строго ограничено, на пружаоце услуга у областима смештаја посетилаца, хране и кетеринга, превоза и производње локалних производа.
- 3) Јачање учешћа у активностима Глобалне мреже геопаркова и Европске мреже геопаркова, промовисање међународних вредности територије која припада геопарку „Ђердап“ кроз партнерство са глобалним геопарковима у оквиру УНЕСКО Глобалне мреже геопаркова.
- 4) Израда Стратегије образовања кроз рад и сарадњу са другим УНЕСКО Глобалним геопарковима (UGGps). Наставне и едукативне активности које се тичу теме геопаркова требало би да се изводе на подручју које припада геопарку, а управљачи би требало да помогну у развоју наставних програма и планова, као и интерактивних наставних средстава намењених лакшем усвајању знања од стране ученика.
- 5) Унапређење стратегија образовања и релевантних активности које се односе на смањење ризика од природних катастрофа и ублажавање негативних

ефеката климатских промена, а које се спроводе у школама и међу локалним становништвом.

Подручје Геопарка, као и читав регион источне Србије, одликује се неповољним демографским трендом и густином насељености (32 становника по km²) и критично високом просечном старошћу становништва (44,6 година). Ови подаци указују да је овај регион тренутно у стању демографске старости. Да би се постигао социјално-економски опоравак и развило становништво, неопходно је стимулисати и активирати постојеће туристичке и економске потенцијале: побољшати и допунити туристичку понуду новим садржајем и активностима, улагати и развијати пољопривредну производњу, ревитализовати старе занате и боље пласирати традиционалне производе. Ово би обезбедило услове за рад и запошљавање становништва, посебно млађе генерације, и спречило даљи тренд смањења становништва.

Након успостављања геопарка, укључивање и развој локалне заједнице одвијало би се углавном кроз организацију образовних и културних активности, учешће у заједничким догађајима; популарна предавања и презентације; подстицање ревитализације традиционалних заната и вештина; подршка производњи локалних, традиционалних производа; заједничко учешће у промоцији природног, материјалног и нематеријалног наслеђа на састанцима и догађајима; коришћење друштвених мрежа; комуникација догађаја, образовних и културних пројеката и иницијатива.

Планиране активности намењене најмлађем локалном становништву (деци предшколског узраста, ученицима локалних основних и средњих школа) и њиховим наставницима укључују популарна предавања, презентације и креативне радионице из геологије, биологије и екологије које ће се одржавати на отвореном. Потенцијалне теме укључују: „Стене, минерали и фосили Ђердапа“, „Живи свет суспендован на време“, „Како тумачити стене и минерале“, „Тумачење пејзажа и предела“, „Како заштитити и сачувати природу и животну средину“, „Млади палеонтолог“, „Гео камп“ али и у другим областима као што су нпр. „Лековито биље Ђердапа“, „Адреналин парк“, „Гео водич геопарка Ђердап“, „Биљни и животињски свет Ђердапа“, едукативна „Сликовница о Ђердапу“, игра „Гео приче“, „Књига 100 прича о Ђердапу“, и др. Презентације су замишљене као тематске пешачке туре и практичне радионице, које се одржавају на отвореном, а које ће водити наставници и стручњаци (геолози, биолози и еколози) на терену, ради упознавања природних ресурса подручја Ђердапа и идентификовање примерака стена, минерала и фосила, као и хербарског материјала. Презентације на терену усредсређене су на холистички приступ очувању природе и природних ресурса: популарно тумачење узрочно-последичних веза између две основне компоненте природе - геодиверзитета и биодиверзитета.

Учешће локалне заједнице у активностима геоконзервације такође је повезано са успостављањем предложених георута/геостаза. Планирано је стварање тимова локалних водича, састављених од заинтересованих појединаца који су прошли специјализовану обуку и добили одговарајуће сертификате (образовни програми из геологије, геодиверзитета и геоконзервације). Производњом сувенира и других украсних предмета где би локални уметници и занатлије били укључени у промотивне активности предложеног геопарка (израда магнета, колачића и производња предмета од глине, дрвета и камена инспирисаних „геолошким мотивима“, израда реплика фосила,...), као и обука и едукација локалног становништва за пружање екосистемских услуга и развоја геотуризма.

Посебну пажњу је потребно посветити оснаживању жена и женског предузетништва у различитим областима као што су: израдом предмета од глине, вез уникатних столњака, постељина и пешкира са мотивима из традиционалне ношње, израдом сувенира ручних радова од хекланог, плетеног, везеног материјала, декупажа, ткања, бели вез, израда предмета са народним везом, израда слика од природних материјала, најчешће иконе, сувенира од дрвета, од брушене љуске јајета, израда колача са бибером, ванилице, медањаке, и др., пружити подршку развоју малих и средњих пољопривредних газдинастава и удружења и помоћи у брендирању њихових производа као што су удружење пчелара, производња, прерада воћа и производња ракије и вина, производња бареног сира, производња сира са лековитим травама, узгајање ароније, боровнице и другог воћа и лековитог биља, производња органског воћа, поврћа и хране, а посебну пажњу посветити очувању традиције очувања старих заната као што су: опанчарски, дрводељски, воскарско-лицидерски, ткачки, ковачко-поткивачки, каменорезачки, печење креча, израда и рестаурација народних музичких инструмената, ручно плетење рибарских мрежа, и др.

Успостављање међународно признатог подручја које је део УНЕСКО Глобалних геопаркова представља значајну прилику и подстицај малим и средњим предузећима, потенцијалним инвеститорима и стратешким партнерима да се укључе у активности геопарка.

ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРОСТОРИ ЗА УСПОСТАВЉАЊЕ ГЕОПАРКОВА

У оквиру **Карпато-балканске геотектонске целине** издвојена су два потенцијална подручја за успостављање геопарка, односно подручје Ђердапске клисуре и подручје Старе планине. Карактеристично за ова два подручја је да се налазе непосредно уз границу са Румунијом односно Бугарском и испуњавају критеријуме за формирање прекограничног геопарка, којих тренутно у УНЕСКО Глобалној мрежи геопаркова има само пет. С обзиром да се представници румунског Парка природе (*Nature Park Portile de Fier*) нису одазвали позиви да учествују у заједничком формирању прекограничног геопарка под називом Ђердап приступило се изради Апликационог досијеа чији је резултат упис на листу УНЕСКО Глобал геопарк у јулу 2020. године. За успостављање геопарка Стара планина постоји заинтересованост заштићених подручја са територије Бугарске за заједнички наступ. Подручје потенцијалног геопарка Стара планина, на територији Републике Србије, обухватао би делове градова Зајечар и Пирот, општина Књажевац, и Димитровград, односно шири простор Парка природе „Стара планина“.

У геолошком смислу потенцијални прекогранични геопарк Стара планина, припада Карпато-балканској геотектонској јединици, који представља планински масив изузетне геолошке разноврсности и морфо-хидролошке дисецираности, које се исказују преко бројних објеката геонаслеђа геоморфолошких, геолошких, хидролошких и хидрогеолошких особености и појава, у којем је присутан традиционални облик живота и културних добара. Геолошка грађа Старе планине указује да су се дејством ендегених и егзогених сила збивали различити морфолошки процеси, првенствено флувијалне и крашке ерозије који су довели до формирања генетски разноврсних рељефних обележја, морфографски изражених и морфометријски репрезентативних, и тиме створили јединствено богатство предеоног диверзитета. Стара планина представља ризницу седимената различите старости, фаунистички и флористички документовану, због чега су издвојени профили или читаве зоне које репрезентују геолошко наслеђе.

У оквиру **Динаридске геотектонске целине** издвојено је подручје под називом геопарк Стари Влах, која обухвата области северно од реке Лим и источно од Дрине, у сливу Моравице и Увца северно од Сјенице. На овом подручју налази се и велики број заштићених добара, односно појединачна стабла, групе стабала дрвећа и друга заштићена подручја, која имају статус споменика природе на локалном нивоу. Највећа и најзначајнија заштићена подручја, су: Национални парк „Тара“, Паркови природе „Шарган-Мокра Гора“, „Златибор“, Специјални резервати природе „Увац“, „Клисура реке Милешевке“, „Паљевине“, „Пештерско поље“, Предела изузетних одлика „Камена гора“, „Озрен-Јадовник“, Строги резерват природе „Гутавица“, Споменик природе „Слапови Сопотнице“, „Стопића пећина“ и др. Потенцијал представљају и подручја са природним вредностима која су идентификована кроз одговарајуће програмске документе (Рамсарску конвенцију, ЕМЕРАЛД мрежу, ИВА, ИРА и РВА пројекте као и подручја која ће бити обухваћена мрежом еколошки значајних подручја (Натура 2000) на основу европских директива о стаништима и птицама (Special Areas of Conservation – SACs и Special Protection Areas – SPAs). Дивљи биљни и животињски свет одликује се изузетно високим степеном специјске и екосистемске разноврсности, а око 80% представника флоре, вегетације и фауне налази се на планинским подручјима Таре, Златибора са Муретницом и Мучњем, Златара са Увцем и Милешевком, Пештерске висоравни са Јадовником и Гиљевом, и

Камене горе. Простор потенцијалног геопарка Стари Влах, као раскрсница различитих идеологија, култура, менталитета, вера представља простор богатог материјалног и духовног наслеђа и културно-историјским знаменитостима, заступљених као споменици културе, просторне културно-историјске целине, археолошка налазишта и знаменита места. У насељима су заступљени и остали елементи културне баштине, као што су вредни примерци руралне архитектуре, етнолошке карактеристике подручја, објекти од аутохтоног материјала и др.

На контакту **Српско-македонске и Вардарске зоне** издвојено је подручје под називом геопарк Косаница - Ђавоља Варош, које обухвата брдско-планинско подручје делова горњих сливова Топлице, Пусте реке и Јабланице, са планинским масивима Радана, Соколовице, Арбанашке планине, Соколовог виса, Проломске планине, Мајдан планине и Равне планине, делове западних обода Лесковачке котлине, Рачанске котлине и Проломбањске котлине, на надморским висинама од око 280 m источно од Брестовца до 1408 m на врху Шопот на планини Радан. Специфично за овај простор је да се налази у оквиру вулканског андезитског комплекса Леце, који по површини спада међу најпространије вулканске комплексе у Србији, а образован је у рову између туларске дислокације и разломне зоне Стрезовце – Дражња – Кравари – Куршумлија. Граде га три велике калдере: гајтанска, ђавољеварошка и туларска, чије висине је немогуће одредити, јер их је ерозија знатно разорила, а и унутар самих калдера је деловањем ендогених (вулканских) покрета долазило до спуштања и издизања дна калдера. Њихов данашњи изглед коначно је обликовала поточна и речна ерозија. „Земљане пирамиде“ представљају тзв. „*debris-flow*“, врсту гравитационог тока у облику суспензије материјала који је мешавина механички распаднутог неконсолидованог материјала (реголита), стена и вегетације. Основне одлике вредности предела овог подручја су разноврсност, разноликост, атрактивност и лепота предеоних елемената са карактеристичним природним и створеним/антропогеним обележјима: претежно шумовите и ненасељене планинске заравни и врхови Радана и Соколовице; клисурасте речне долине, дубоко усечених стрмих страна, обраслих шумом, мање пашњацима, са местимичним и малим енклавама обрадивог земљишта и групацијама сеоских домаћинстава; обешумљене површине на којима је изражена ексцесивна ерозија земљишта, са облицима спирања и укупним изгледом тзв. *badlands-a*; површине проширених развођа речних долина, блажих нагиба терена и мирније морфопластике, са бројнијим сеоским домаћинствима и израженом појавом запуштања и закоровљавања пољопривредног земљишта; питоми, претежно култивисани рурални предели у источној и североисточној подгорини Радана, у сливовима Пусте реке и Јабланице, углавном насељени, са већим обимом обрадивог земљишта и мини агломерацијама у оквиру сеоских центара или заселака; акумулација Брестовачког језера и њен обалски појас; „Царичин град“ и његово окружење; Пролом бања. Подручје потенцијалног геопарка Косаница - Ђавоља Варош се одликује значајним степеном специјске и екосистемске разноврсности, као и карактеристичним високовредним пределима. На овом подручју се налази значајни број објеката културно - историјског наслеђа, као што су археолошки локалитет - Плочник из доба неолита, археолошки локалитет Царичин Град (*Justiniana Prima*) из VI века, као и бројних утврђења и сакралних објеката - православних манастира својеврсне архитектуре, делови средњовековне Југ-Богданове тврђаве, Храм Св. Прокопија изграђен у X веку, Латинска црква, из XVI века пример је утицаја католичке културе коју су донели дубровачки трговци у XV и XVI веку и др.

У оквиру Панонског басена издвојено је подручје Фрушке Горе са лесним профилима дуж реке Тисе и Дунава од Тителског брега до Старог Сланкамена, под називом геопарк Фрушка гора-„*LESLAND*“. Овај простор се одликује великом разноврсношћу геолошке грађе,

односно литолошког састава, старости и склопа. Са својим еко системом чини јединствени биљни, животињски, географски и по много чему специфични геолошки простор. У погледу геолошке историје Фрушка гора је јединствени природни феномен са стенама које воде порекло из скоро свих геолошких периода, од најстаријег палеозоика, преко мезозоика, неогена и квартара, најмлађег у еволуцији Земље. Очувана фосилна фауна из некадашњег Панонског мора истакла је јединствене локалности у оквиру Панонског басена, који се по њима први пут описују у европској и светској стратиграфији. Лесни профили у овом делу Панонског басена су јединствени у Европи, и једни од само три у свету, и представљају најкомплетнији архив палеоклиматских промена током последњих 850 хиљада година уназад на европском копну а у свету се може поредити једино са лесним наслагама у Кини и централној Азији. Као изузетни сензитивни палеогеографски и палеоклиматски показатељи, лесни профили јасно читавају смене хладно-сувих и топло-влажних периода, на основу чега је креиран јасан хронолошки, просторно и термилошки одређен палеогеографски модел који усаглашава сва досадашња знања о периоду леденог доба на простору овог дела Панонског басена. Са својим еко системом чини јединствени биљни, животињски, географски и по много чему специфични геолошки простор. Сам положај, специфична геолошка историја, различити микро-климатски услови, чине ову планину веома интересантном и важном за геолошка и палеонтолошка истраживања која на овој планини трају већ скоро два века, и указују да је она ризниваца записа, (мноштво биљних и животињских фосила) о историји земљине коре. На основу њих реконструисан је ток природних промена на Фрушкој гори од пре око 200 милиона година па све до данашњих дана. Захваљујући управо тако јединственим и веома бројним фосилним остацима флоре и фауне, Фрушка гора се назива и „огледалом геолошке прошлости“.

На овом подручју налази се и велики број заштићених добара, међу којима су најзначајнија Национални парк Фрушка гора, Специјални резервати природе Тителски брег, Ковиљско-петроварадински рит, Бегечка јама, Предео изузетних одлика – Аде и одсеци код Сланкамена, Споменик природе – Лесне профил Чот.

Захваљујући геолошкој грађи, острвском карактеру и постојању маринских услова у прошлости, Фрушка гора поседује богат и специфичан живи свет с обзиром да води порекло из плиоцена, када је Фрушка гора била острво у Панонском басену, што је знатно ублажило климу и омогућило очување многих медитеранских и субмедитеранских врста у карактеристичној и разноврсној вегетацији фрагилних типова екосистема, који припадају стаништима приоритетним за заштиту, на међународном и националном нивоу.

Од сакралних објеката најзначајнији су 17 православних манастира својеврсне архитектуре који чине јединствену скупину густо распоређених сакралних објеката насталих у временском раздобљу од XV до XVIII века, са богатим библиотекама, ризницама и фрескама, који су представљали велике духовне и привредне центре тога доба с тим да код дела храмова постоје и остаци грађевина који потичу из XII века. Ових 17 православних манастира чине јединствену културно-историјску целину српске барокне уметности чија је духовна и едукативно-туристичка улога од изузетног значаја. Такође на овом простору се налазе многобројни археолошки локалитети од неолита, бакарног, бронзаног, римског доба, средњег века до савременог периода.

На крајњем северу **Вардарска зона на контакту са Панонским басеном** издвојено је подручје под називом Геопарк Авала. На овом подручју, Дунав протиче у дужини од 60 km, од Старих Бановаца до Гроцке, а Сава у дужини од 30 km, узводно од Обреновца до ушћа, а на овом подручју налази се и 16 речних острва, од којих су најпознатија: Ада Циганлија, Велико ратно острво и Грочанска ада. На простору потенцијалног геопарка Авала укупно је заштићено

47 природних добара и то: 3 предела изузетних одлика (Велико ратно острво, Космај и Авала), 4 споменика природе – просторне целине (Ботаничка башта Јевремовац, Бањичка шума, Академски парк и Пионирски парк), 28 споменика природе ботаничког карактера, односно 40 појединачних заштићених стабала категорисаних као значајна природна добра и 3 споменика природе геолошких вредности и наслеђа (Сенонски спруд Машин мајдан у Топчидеру, Морски неогени спруд на Калемегдану, Миоценски спруд на Ташмајдану).

Специфичности природних карактеристика подручја потенцијалног геопарка Авала чине природни оквир предела, чији карактер је резултат деловања и интеракције природних и/или људских фактора, и овај предео је препознат као битна компонента људског окружења, односно као израз разноврсности заједничког природног и културног наслеђа, при чему су у оквиру идентификације предела издвојени следећи типови катактера предела: 1. Брдско и брдско-планинско подручје северне Шумадије; 2. Побрђе и заравни у непосредном сливу Дунава и у сливовима река Раља и Луг; 3. Неогено и брдско побрђе у сливу Колубаре и 4. Побрђе и заравни у непосредном сливу Саве.

Ово подручје обележавају и многобројне шуме, од којих су најбоље очуване на Космају, Авали, Трешњи, Липовичка, Топчидер, Обреновачки забран и шума Бојчин, које у великој мери под густом вегетацијом, при чему су стрмије стране обрасле шумом, углавном буковом и храстовом, мада на неким местима доминирају и четинари. Благе падине и пропанци су прекривене травама, а подножје је богато воћњацима и њивама. Велико ратно острво представља подручје скоро нетакнуте природе и састоји се од Великог и Малог ратног острва, али и спрудова који у време ниских водостаја избијају на површину. Ово природно добро водом је одвојено од околине коју са једне стране чине Земун и остаци некадашњих мочвара, пумарака и ритова, а на другој Београд. Велико и Мало ратно острво представљају јединствену геолошку и морфолошку творевину насталу од подводног спруда који је изронио током XVI века. Површински слојеви ада су алувијалне наслага реке Дунав. Бујну вегетацију граде водене и мочварне заједнице, као и заједнице поплавних шума беле врбе, бадемасте врбе, крте врбе, црне тополе, зеленог јасена и багремца. Многе врсте риба у периоду мреста залазе у привремено оформљене или сталне баре на самом острву или у његовом приобаљу, које је богато воденом и ритском вегетацијом.

На подручју потенцијалног геопарка Авала налази се готово 300 споменика културе, међу којима су 57 од изузетног и великог значаја за културу Србије и Београда. Три просторне културно-историјске целине (улица Кнеза Михаила, Топчидер и подручје око Доситејевог лицеја) и археолошко налазиште Бело брдо у Винчи проглашени су за добра од изузетног значаја, а три просторне културно-историјске целине (Грочанска чаршија - Булевар ослобођења, Косанчићев венац, старо језгро Земун) и два знаменита места (Бојчинска шума и Спомен-гробље ослободилаца Београда) за добра од великог значаја за културу. Установе за заштиту брину и о двадесетак археолошких налазишта на подручју Града. Винча, 14 km од Београда на путу за Гроцку, је праисторијски локалитет на самој обали Дунава, са остацима материјалне културе праисторијског човека (неолитска пластика). Од објеката проглашених за културна добра значајнији су: Београдска тврђава, Саборна црква, Николајевска црква, Богородична црква у Земуну, Монументални храм Светог Саве, Споменик Незнаком јунаку на Авали, Споменик на месту смрти деспота Стефана Лазаревића (Црквине код Младеновца), Гробље ослободилаца Београда, касноримска гробница у Брестовику, цркве Ружица и Света Петка, црква Светог Марка, Вазнесенска, Топчидерска и црква Александра Невског као и две старе цркве - брвнаре у селима Вранићу и Орашцу, родна кућа војводе Степе Степановића, Конак кнегиње Љубице, Капетан Мишино здање. Лепоту београдских тргова и паркова у десет

градских општина употпуњују 192 споменика као и 237 скулптура. У приградским општинама има око 70 споменика и скулптуралних дела.

У многим случајевима геолошке границе, обликоване рекама, планинским ланцима, океанима и пустињама, не следе границе које су људи повукли. УНЕСКО-ви глобални геопаркови такође не следе увек границе које је створио човек. Стога неки УНЕСКО-ви глобални геопаркови природно прелазе државне границе, повезујући народе различитих земаља и подстичући интимну регионалну, прекограничну сарадњу. Кроз ову снажну прекограничну сарадњу транснационални УНЕСКО-ви глобални геопаркови јачају однос између земаља и доприносе напорима за изградњу мира. Како природа не познаје границе, прекогранични геопаркови могу довести до одрживог развоја и туризма у том подручју и, као резултат тога, заштите природног наслеђа. Изван перспективе просторног развоја регија, прекогранични геопаркови директно утичу на локалне власти и невладине организације (НВО) са обе стране границе да одржавају чвршће контакте за сарадњу, промовишући на овај начин и боље везе између две земље.

У Републици Бугарској, назив предложеног геопарка је **Белоградчишке стене**. Свој назив је добио по познатом споменику природе „Белоградчишке стене“ у близини града Белоградчик на северозападу Бугарске. Укупна површина геопарка је 1373 km². Налази се на крајњем северозападу Бугарске између гребена Западног Балкана и Дунава. Подручје покрива део Видинског округа, најсеверозападнији регион Бугарске, укључујући 4 општине: Белоградчик, Димово, Чупрене и Ружинци. Подручје је дефинисано административним границама општине укључујући и најатрактивнија геолошка налазишта овог дела земље. У средишту геопарка су познате Белоградчишке стене формиране у облик издужене траке у дужини од 18 km и ширини од 3-4 km. Подручје геопарка се може поделити на три дела од југозапада до североистока:

- Балкански, са средње до високо планинским рељефом, и надморске висине највиших врхова преко 2000 m;
- Предбалкански, са рељефом типичним за северне периферне делове балканског ланца са највишим врховима 900-1100 m;
- Дунавско подручје, са брдско равничарским рељефом, чија се надморска висина постепено смањује на 30 m на Дунаву.

Ово је прави Балкан са стрмим врховима и дубоким долинама. Највиши врхови су јој Миџор (2168 m), Обов врх (2033 m), Мартинова чука (2011 m) и Репатанска црква (1969 m).

Када је у питању клима, свеукупно гледајући, клима је континентална до влажна на јужним узвишицама. Због значајног померања између југозапада и североистока подручја, клима је прилично различита. У северозападном делу просечна температура у јулу је 20° целзијусових, а у јануару 0° целзијусових. Ове температуре су се драстично смањиле у правцу југозапада. Просечна количина падавина за предбалканско и дунавско подручје је 500-600 mm / m², али у јужном делу подручја достиже 1200-1400 mm / m² годишње. Снежне падавине се могу јавити од октобра до маја и представљају важан део годишњих падавина, чија се залиха постепено ослобађа када се отопи у пролеће и снажно утиче на брзину протока река. Генерално, пејзажом доминирају шуме и травњаци. Приоритетна станишта су балканска леглабукова шума, субалпске букове шуме, мезијско-карпатске андропогонидске степе, континенталне пећине слепих мишева, карбонатне литице балканског рамонда, шуме смреке, шуме балканске јеле и јеле-букве, борове шуме, мезијске термофилне шуме јавора и Мезијске густише јоргована. У области се налази један од највећих резервата биосфере у Бугарској,

резерват Чупрене (од 1977. године). Резерват Чупрене створен је за заштиту најсевернијих борових шума у земљи насељених са 68 врста птица. То је најсеверније станиште смрче. У том подручју постоје три главне речне долине - Арчар, Скомлиа и Лом, које у потпуности теку унутар геопарка и уливају се у Дунав. Најдужа река је Лом (92,5 km). Целокупно становништво четири општине чини 19 573 људи који живе у 58 насеља. Дистрибуција по општинама је следећа: Белоградчик - 6602 људи (18 насеља), Димово - 6514 људи (22 насеља), Ружинци - 4374 људи (10 насеља) и Чупрене - 2083 људи (8 насеља). Депопулација руралних подручја главна је карактеристика људске географије овог подручја. Статистички подаци о становништву општина показују да се овај тренд наставља од 30-их година XX века. Удружење за развој северозапада координише рад потенцијалног геопарка Белоградчишке стене. Ово је добровољно удружење четири општине чија територија покрива геопарк: Белоградчик, Димово, Чупрене и Ружинци, са седиштем у Белоградчику.

Удружење за развој северозапада је регистровано у складу са основним принципима и одредбама Устава и закона Републике Бугарске.

Главни циљеви Удружења за развој северозапада су:

- Развити потенцијал и ресурсе северозапада како би се постигао одрживи развој у региону;
- Спровести активности на одржавању и промоцији геолошког наслеђа региона у складу са принципима геоконзервације и одрживог коришћења геолошких појава: пејзажа, стена, фосилних и минералних налазишта, информисањем јавности, саветима властима, истраживањем и сарадњом са сличним регионима и научним институцијама у земљи и иностранству;
- Припремити информативне и образовне програме за промоцију односа геолошког наслеђа са историјским и културним наслеђем региона;
- Створити план управљања геолошким атракцијама Геопарка и приступ како би се осигурало одрживо управљање, идентификација и заштита геолошких налазишта и користили их за образовање, тумачење и геотуризам;
- Предузети све потребне правне и чињеничне радње за успостављање Геопарка на територији четири општине и његова номинација за укључивање у Европску мрежу геопаркова, у складу са националним и међународним прописима;
- Промовисати развој северозападног региона као атрактивне туристичке дестинације на националном и међународном нивоу;
- Развити заштиту животне средине, укључујући управљање отпадом и спречавање загађења;
- Промовисати регион бугарским и страним инвеститорима како би помогли у уклањању незапослености и подстакли подизање стандарда локалног становништва;
- Очувати културно, историјско и етнографско наслеђе у северозападном региону и створити услове за развој различитих облика одрживог туризма: геотуризма, екотуризма, сеоског туризма итд.

У наставку приказаћемо листе заштићених подручја у Републици Србији и Републици Бугарској, као и објашњења следећих појмова: заштићено подручје, национални парк, парк природе и природни резерват.

Заштићено подручје

Заштићена подручја су подручја која имају изражену геолошку, биолошку, екосистемску и/или предеону разноврсност и због тога се актом о заштити проглашавају заштићеним подручјима од општег интереса.

Национални парк

Национални парк је подручје са већим бројем разноврсних природних екосистема од националног значаја, истакнутих предеоних одлика и културног наслеђа у коме човек живи усклађено са природом, намењено очувању постојећих природних вредности и ресурса, укупне предеоне, геолошке и биолошке разноврсности, као и задовољењу научних, образовних, духовних, естетских, културних, туристичких, здравствено-рекреативних потреба и осталих активности у складу са начелима заштите природе и одрживог развоја.

Парк природе

Парк природе је подручје добро очуваних природних вредности са претежно очуваним природним екосистемима и живописним пејсажима, намењено очувању укупне геолошке, биолошке и предеоне разноврсности, као и задовољењу научних, образовних, духовних, естетских, културних, туристичких, здравствено-рекреативних потреба и осталих делатности усклађених са традиционалним начином живота и начелима одрживог развоја.

Природни резерват

Резерват природе (или природни резерват) је подручје неизмењених природних одлика са репрезентативним природним екосистемима, намењено искључиво за очување изворне природе, генског фонда, еколошке равнотеже, праћење природних појава и процеса, научна истраживања којима се не нарушавају природна обележја, вредности, појаве и процеси.

На територији Републике Србије, проглашено је 5 националних паркова, 18 паркова природе и 69 природних резервата. Преглед наведених заштићених подручја приказан је у табели 1.

Табела 1: Листа заштићених подручја Србије (национални паркови, паркови природе и природни резервати):

Р.бр.	Врста заштићеног подручја	Назив заштићеног подручја
5 националних паркова		
1.	Национални парк	Фрушка Гора
2.	Национални парк	Ђердап
3.	Национални парк	Тара
4.	Национални парк	Копаоник
5.	Национални парк	Шар планина
18 паркова природе		
1.	Парк природе	Голија
2.	Парк природе	Поњавица
3.	Парк природе	Бегечка јама
4.	Парк природе	Грмија
5.	Парк природе	Палић
6.	Парк природе	Тиквара
7.	Парк природе	Сићевачка клисура
8.	Парк природе	Шарган-Мокра Гора
9.	Парк природе	Камараш
10.	Парк природе	Јегричка
11.	Парк природе	Стара Тиса код Бисерног острва
13.	Парк природе	Стара планина
14.	Парк природе	Комплекс ПТК Панонија
15.	Парк природе	Бељанска бара
16.	Парк природе	Русанда
17.	Парк природе	Радан
18.	Парк природе	Бачкотополске долине

69 Природних резервата		
1.	Природни резерват	Лојаник
2.	Природни резерват	Прилепске планине
3.	Природни резерват	Хумка на потезу Ливаде
4.	Природни резерват	Витановача
5.	Природни резерват	Буково
6.	Природни резерват	Данилова коса
7.	Природни резерват	Прокоп
8.	Природни резерват	Бифуркација реке Неродимке
9.	Природни резерват	Обедска бара
10.	Природни резерват	Јелашничка клисура
11.	Природни резерват	Горње Подунавље
12.	Природни резерват	Карађорђево
13.	Природни резерват	Клисура реке Трешњице
14.	Природни резерват	Слано копово
15.	Природни резерват	Делиблатска пешчара
16.	Природни резерват	Венерина падина
17.	Природни резерват	Увац
18.	Природни резерват	Лудашко језеро
19.	Природни резерват	Селевењске пустаре
20.	Природни резерват	Засавица
21.	Природни резерват	Гоч - Гвоздац
22.	Природни резерват	Тителски брег
23.	Природни резерват	Сува планина
24.	Природни резерват	Краљевац
25.	Природни резерват	Багремара

26.	Природни резерват	Пештерско поље
27.	Природни резерват	Окањ бара
28.	Природни резерват	Клисура реке Милешевке
29.	Природни резерват	Пашњаци велике дропље
30.	Природни резерват	Мала јасенова глава
31.	Природни резерват	Гутавица
32.	Природни резерват	Паљевине
33.	Природни резерват	Јерма
34.	Природни резерват	Ковиљско-петроварадински рит
35.	Природни резерват	Царска бара
36.	Природни резерват	Ритови Доњег Потисја
37.	Природни резерват	Ртањ
38.	Природни резерват	Брзанско Моравиште
39.	Природни резерват	Газиместан
40.	Природни резерват	Каљавица
41.	Природни резерват	Стара Вратична
42.	Природни резерват	Рашковица
43.	Природни резерват	Маја Ропс
44.	Природни резерват	Кожњар
45.	Природни резерват	Велики Штурац
46.	Природни резерват	Брезовица
47.	Природни резерват	Иваново
48.	Природни резерват	Чалачки поток
49.	Природни резерват	Црна река
50.	Природни резерват	Велика плећ-Вражји вир
51.	Природни резерват	Забалац

52.	Природни резерват	Зеленичје
53.	Природни резерват	Каленић
54.	Природни резерват	Бусовата
55.	Природни резерват	Равништа
56.	Природни резерват	Поглед
57.	Природни резерват	Белег
58.	Природни резерват	Варош
59.	Природни резерват	Рађеновци
60.	Природни резерват	Мајзецова башта
61.	Природни резерват	Винична
62.	Природни резерват	Ритске шуме на острву Мачков пруд
63.	Природни резерват	Кукавица
64.	Природни резерват	Зеленика
65.	Природни резерват	Изнад Таталије
66.	Природни резерват	Тесне Јаруге
67.	Природни резерват	Фељешана
68.	Природни резерват	Мустафа
69.	Природни резерват	Јарешник

Извор: Централни регистар заштићених природних добара

На територији Републике Бугарске, проглашена су 3 национална парка, 11 паркова природе и 55 природних резервата. Преглед наведених заштићених подручја приказан је у табели 2.

Табела 2: Листа заштићених подручја Бугарске (национални паркови, паркови природе и природни резервати):

Р.бр.	Врста заштићеног подручја	Назив заштићеног подручја
3 национална парка		
1.	Национални парк	Централни Балкан
2.	Национални парк	Пирин
3.	Национални парк	Рила
11 паркова природе		
1.	Парк природе	Беласица
2.	Парк природе	Бугарка
3.	Парк природе	Витоша
4.	Парк природе	Врачански Балкан
5.	Парк природе	Златни пјасци
6.	Парк природе	Парк природе Персина
7.	Парк природе	Парк природе Сините камни
8.	Парк природе	Странца
9.	Парк природе	Рилски манастир
10.	Парк природе	Русенски лом
11.	Парк природе	Шуменски плато
55 природних резервата		
1.	Природни резерват	Атанасово језеро
2.	Природни резерват	Бургаско језеро
3.	Природни резерват	Боатин
4.	Природни резерват	Централна Рила
5.	Природни резерват	Ченгене Скеле

6.	Природни резерват	Џендема
7.	Природни резерват	Ибар (Бугарска)
8.	Природни резерват	Калијакра
9.	Природни резерват	Козија Стена
10.	Природни резерват	Мандранско језеро
11.	Природни резерват	Парангалитса
12.	Природни резерват	Пештанска Скала
13.	Природни резерват	Пода
14.	Природни резерват	Северни Џендем
15.	Природни резерват	Силкосија
16.	Природни резерват	Скакавица
17.	Природни резерват	Соколна
18.	Природни резерват	Сребарна
19.	Природни резерват	Средока
20.	Природни резерват	Стара Река (Бугарска)
21.	Природни резерват	Стенето
22.	Природни резерват	Тисовица
23.	Природни резерват	Торфено Браниште
24.	Природни резерват	Царичина
25.	Природни резерват	Усунгерен
26.	Природни резерват	Узунбоџак
27.	Природни резерват	Витаново
28.	Природни резерват	Али ботуш
29.	Природни резерват	Џинџирица
30.	Природни резерват	Беглика
31.	Природни резерват	Бели Лом

32.	Природни резерват	Бистришко браниште
33.	Природни резерват	Букака
34.	Природни резерват	Биала Крава
35.	Природни резерват	Червената стена
36.	Природни резерват	Чупрене
37.	Природни резерват	Дупката
38.	Природни резерват	Еленова гора
39.	Природни резерват	Горната Кория
40.	Природни резерват	Камчия
41.	Природни резерват	Каменшица
42.	Природни резерват	Казанит
43.	Природни резерват	Конгура
44.	Природни резерват	Манарица
45.	Природни резерват	Орелиак
46.	Природни резерват	Ропотамо
4.7	Природни резерват	Тисата
48.	Природни резерват	Валчи дол
49.	Природни резерват	Врачански Краст
50.	Природни резерват	Јулен
51.	Природни резерват	Милка
52.	Природни резерват	Лешница
53.	Природни резерват	Орлицата
54.	Природни резерват	Кутелка
55.	Природни резерват	Китка

Извор: Регистар заштићених подручја у Бугарској

ЗАКЉУЧАК

Геопаркови су јединствена, географски целовита подручја која се одликују локалитетима и пејзажем од међународног геолошког значаја, али истовремено и изузетним природним и културним наслеђем.

Геопарк Ђердап је од 10. јула 2020. године уписан на листу УНЕСКО Глобални геопаркови, као први геопарк на територији Републике Србије. Геопарк Ђердап је међу 161 геопарком на листи УНЕСКО-вих Глобалних геопаркова. Представља снажну подршку свим даљим активностима на заштити, очувању и промоцији разноврсног природног (геодиверзитета и биодиверзитета) и културног наслеђа овог подручја. Значај пријема овог подручја у УНЕСКО Глобални геопаркови је разноврстан: подићи ће свест локалног становништва о заштити природе и ојачати њихов идентитет, омогућити развој овог подручја различитим геотуристичким активностима, подстаћи одрживи развој подручја геопарка, пружиће прилику за размену идеја, стратегија и искустава у вези са промоцијом, заштитом и очувањем природе и природних ресурса с другим геопарковима. Чланство у овом телу доноси могућност геопарковима да развију међусобна партнерства, уз активирање свих локалних чинилаца у овим подручјима – од власника земље, преко заједнице и пружалаца туристичких услуга, све до староседелачког становништва и локалних организација које делују у неком геопарку Концепт даљег развоја геопарка Ђердап посетиоцима нуди широк спектар могућности: да виде, ходају, додирну, опазе и уживају у једном од геолошки, историјски и културно најбогатијих региона у Србија.

Геолошке границе, обликоване рекама, планинским ланцима, океанима и пустињама, не следе границе које су одредили, односно поставили људи. Стога неки УНЕСКО-ви Глобални геопаркови природно прелазе државне границе, повезујући народе различитих земаља и подстичући интимну регионалну, прекограничну сарадњу. Кроз ову снажну прекограничну сарадњу транснационални УНЕСКО-ви Глобални геопаркови јачају однос између земаља и доприносе напорима за изградњу мира. Како природа не познаје границе, прекогранични геопаркови могу довести до одрживог развоја и туризма у том подручју и, као резултат тога, заштите природног наслеђа. Изван перспективе просторног развоја регија, прекогранични геопаркови директно утичу на локалне власти и невладине организације (НВО) са обе стране границе да одржавају чвршће контакте за сарадњу, промовишући на овај начин и боље везе између две земље. УНЕСКО Глобални геопаркови користе повезаност геолошког наслеђа локалитета са свим другим аспектима њиховог природног и културног наслеђа зарад повећања свести о кључним друштвеним темама, попут одрживе употребе ресурса планете, ублажавања ефеката климатских промена и умањења ризика повезаних са природним катастрофама. Подизањем свести о важности геолошког наслеђа у овим подручјима кроз историју и данас, подстиче се и стварање иновативних локалних предузећа, нових радних места и висококвалитетних течајева за обуку, уз развој геотуризма и заштиту геолошких ресурса.

Чињеница да у Србији постоји један, а у Бугарској ниједан геопарк говори о сложености добијања таквог статуса. Наведена подручја у овом документу, која су предложена као потенцијални геопаркови, указују на потенцијал који две земље поседују, посебно у погледу потенцијалног прекограничног геопарка који би донео бројне бенефиције двома суседним земљама.